

EL PASSEIG DE GRÀCIA

200 ANYS D'UN PASSEIG BURGÈS

LLUÍS PERMANYER

• • • • •

EL PASSEIG DE GRÀCIA

200 ANYS D'UN PASSEIG BURGÈS

El passeig de Gràcia

Primera edició: novembre del 2023

© dels textos, Lluís Permanyer
© de les fotografies, diverses autories

EDITORIAL EFADÓS
Carrer d’Edison, 3 · Nau A
Pol. ind. Les Torrenteres
08754 El Papiol (Barcelona)
Telèfon 936 731 212
efados@efados.cat
www.efados.cat

Direcció, coordinació i disseny:
Editorial Efadós

Hi col·labora:

Assessorament lingüístic:
M. Neus Doncel Saumell

Foto de la portada:
Carles Fargas i Bonell / AFCEC
Portadaicolorida: Editorial Efadós

Foto de la portadella:
Josep Maria Sagarra i Plana / ANC

Acrònims:
AFB (Arxiu Fotogràfic de Barcelona)
AFCEC (Arxiu Fotogràfic del Centre Excursionista de Catalunya)
AHCB (Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona)
AMDG (Arxiu Municipal del Districte de Gràcia)
ANC (Arxiu Nacional de Catalunya)
ICGC (Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya)
IEEFC (Institut d’Estudis Fotogràfics de Catalunya)

@catalunyadesapareguda @efados
 @catalunyades @efados
 @catalunyadesapareguda @Editorial Efadós

ISBN: 978-84-19736-20-8
Dipòsit legal: B-18022-2023
Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d’aquesta obra només pot ser realitzada amb l’autorització dels seus titulars, salvant l’excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d’aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics). www.cedro.org.

ÍNDEX

• • • • •

Prefaci 6

Part I L’arquitectura

1 Els inicis 12

2 Arquitectura eclèctica 22

3 Arquitectura modernista 40

4 Elements artístics 72

Part II Escenari ciutadà

5 Ciutadans burgesos 84

6 Desfilades civils 102

7 Desfilades militars 116

8 Establiments comercials 126

Índexs 150

BRANGUÍ (FOTOGRAFIA) / ANC

PREFACI

RECORD SENTIMENTAL DEL MEU PASSEIG DE GRÀCIA

Lluís Permanyer

És diumenge i els pares tenen pressa: no volen fer tard a missa als Jesuïtes de Casp. Vivim al costat mateix del Ritz. En sortir al carrer, trobem el baró d'Esponellà, propietari de la casa del xamfrà; diu que no va a l'església, sinó a la finca.

Acabada la cerimònia, la mare va a casa i amb el pare anem a fer la passejada de costum. Davant del Casal de Sant Jordi s'acosta a saludar Pau Riera, gendre de la propietària Tecla Sala. Han estat companys d'escola i em conta que el professor li deia: «Et dius Pau, tot i que de pau no en tens res», tot i que era molt llest i bon estudiant. Passem davant de la botiga que el barretaire Arnau té a la planta baixa de l'edifici; amb pocs elements

a l'aparador ja aconsegueix l'elegància. La Farmàcia Galup és tancada i no veuré el fundador, que llueix una barba que fa respecte. Al costat hi ha la Llibreria Casulleras (avui, Laie). Ens acostem al Cinema Tívoli; al pare li agrada mirar els «sants» i comenta que la pel·lícula li agradarà. La taquillera el reconeix i li escull sempre bons seients; mereix propina. A la Cafeteria Navarra no hi ha gairebé ningú.

Som al passeig de Gràcia. Avui no tirem avall per mirar els aparadors de la Sastreria Comas, bon col·leccionista de pintura que aprofita els seus quadres per donar personalitat a les grans vitrines. A l'altra voreira veig el Forn de Sant Jaume, de molta anomenada, però no en som clients; de Prats y Fatjó, sí. A la Galeria

Bon escenari

L'espai del Cinc d'Oros (pàgina anterior) era escaient per fer-hi certes exhibicions, ja que encara no s'hi havia enlairat el monument a la República. Els bombers eren molt apreciats per la ciutadania i, quan s'anunciava una actuació a fi de demostrar la seva professionalitat i valentia, sempre era segur que aconseguien congregar multituds.

Passejar amb elegància

Com que va ser un espai burgès des d'un bon començament, no sorprèn que, pel simple fet d'anar a fer un volt, es considerés inexcusable anar ben vestit. Afectava a tothom, però el públic femení aprofitava sempre l'ocasió per mostrar el seu bon gust. No cal dir que en cada moment de l'any, i segons la moda imperant, calia mantenir el to considerat adient.

Condal fa goig la botiga Indianas, de Montserrat Dalí, neboda del pintor, que ha recuperat la històrica tècnica d'estampació.

Hem passat davant de la Joieria Valentí. Travessem les Corts Catalanes i destaca al xamfrà la moderna Joieria Roca; el propietari, Rogeli Roca, és molt amic del pare, ja que van anar junts a escola. M'explica que la llum entra dins gràcies a les grans peces de vidre de la part alta de la façana. Al costat mateix, Can Bel, que exhibeix un estil de perfil anglès clàssic.

Abans d'arribar al xamfrà hi ha la Llibreria Argos. Sempre hi entrem per veure quina exposició de pintura tenen al fons; la d'ara mateix no l'atrau i marxem tot seguit. Quatre passes més amunt hi ha la Pinacoteca. Molts amics nostres. Hi ha assegut el Tecu, el propietari, sempre molt simpàtic i afectuós. Fuma uns havans enormes i li agrada fer-me la broma habitual: «Vols veure l'infern?» El meu «sí» és immediat. Fa una pipada profunda sobre el puro, obra la bocassa i deixa sortir la fumerada amb lentitud controlada. Al seu costat hi ha el fill, Rafael Garcia. Sembla tímid i és poc enraonador, però me'l miro amb admiració: m'agrada el billar i hi jugo; resulta que és campió del món de carambola lliure. Hi exposa Miquel Villà, que hi és present; el pare el coneix i junts comenten alguns quadres. Quan en sortim,

veig al davant El Dique Flotante, on em compren la roba i el pare es vesteix; la mare és clienta de Santa Eulalia. Travessem el passeig de Gràcia i entrem a Prats y Fatjó; mentre el pare compra els dolços, jo tinc la llibertat de picar-ne algun. A la tarda juga el Barça, i Lluís Bach, que seu a la caixa, és culer i demana informació al pare, ja que és de la Junta Directiva. M'acomiaada omplint-me la mà amb *toffees*, que tant m'agraden. Aquí es va celebrar la meva primera comunió, amb l'actuació del mag Càrtex, germà de Capri. L'última visita és a Syra, de Montserrat Isern, que ha inaugurat amb molt d'èxit una exposició de la nostra amiga estimada Olga Sacharoff. No ens entretenim i tornem de nou a l'altra vorera per anar a cercar el cotxe, al Garatge Subirana (avui, Restaurant El Nacional).

Els meus cinemes dels dijous, festiu a l'escola, eren Publi i Savoy. El diumenge, amb els pares: Fémina i Fantasio.

Els passejants ja omplen les voreres, però sobretot la nostra, la de la dreta: hi toca el sol i, per això, ha estat sempre la millor.

Aquest són els meus records ambientats en un munt de sentiments intensos. El passeig de Gràcia ha estat, és i serà per a mi un espai viscut, proper, amb el qual mantinc una relació íntima i molt personal lligada a tota una vida.

CARLES FARGAS I BONELL / AFCEC

CARLES FARGAS I BONELL / AFCEC

PART I

L'ARQUITECTURA

TOMÁS SANMARTÍ / AHCB

Una densitat inhumana

La panoràmica de la doble pàgina anterior evidència la densitat que havia arribat a patir la ciutat a causa de les muralles. El primer espai que va ser amenitzat amb arbres va ser la Rambla, la qual cosa explica en bona part el seu èxit immediat; era el més ample, el més cèntric i el més llarg, ja que anava de punta a punta de la muralla. El passeig de l'Esplanada, també anomenat «de Sant Joan», es va construir més tard. Ras i curt, aquells carrers i carrerons s'havien convertit en un laberint asfixiant.

El primer passeig de Gràcia

Aquest plànol documenta el naixement del passeig de Gràcia una vegada introduïda una senzilla reforma. Va consistir en l'eliminació de l'arbrat inicial i la plantació d'una doble filera de plàtans. També es van ornamentar dues places. La primera, a la part baixa, amb dos brolladors, i la de més amunt, amb una gran font monumental dedicada a Ceres, la deessa de l'Agricultura, que assenyalava el començament del districte de Gràcia. Aquest monument és ara a Montjuïc, al costat del Poble Espanyol.

CAPITOL 1

ELS INICIS, ABANS DE SER PASSEIG

Era un gran territori rural on només hi havia el convent de Jesús, lloc sentimental. En cas d'una gran mortaldat en una epidèmia, hi enterraven els morts. En la del 1821 hi van anar a parar uns 30.000 cadàvers.

La transformació del caminet que unia amb Gràcia va ser molt ben acceptada. Es comprèn. Els barcelonins vivien engabiats per les muralles i patien una densitat gairebé asiàtica. Així doncs, inaugurat el passeig, l'èxit va ser immediat, ja que es va convertir en un espai d'esbarjo atractiu, malgrat que el paisatge era banal. No era estrany, perquè cal tenir present que era el territori on es combatia durant els setges i, per tant, estava sota jurisdicció militar. S'havia de mantenir l'espai net i sense obstacles; ocupava tota la superfície marcada per una bala de canó disparada des del peu de la muralla fins on queia a terra; més o menys on hi ha el carrer de Bonavista. L'espai, molt arbrat, tirat en línia recta i raonablement curt, va ser estimat des d'un bon començament com una amenitat que valia molt la pena ser aprofitada, fins i tot gaudida. Des del començament es va convertir en un passeig burgès; era la classe social que disposava de temps i esma per

fer-ho. Com que era freqüentat i aplegava cada vegada més passejants, s'explica que a dreta i esquerra del passeig s'anessin instal·lant punts de trobada. Al començament consistia en un jardí o un cafè amb taules i cadires. Va ser tan ben rebut, que s'hi van afegir ofertes per menjar i aviat s'hi van afegir escenaris. Tot era de fusta i desmuntable, ja que només tenien permís per mantenir-ho durant els mesos de bon temps. L'enderroc de les muralles el 1854 va suposar una empenta ben considerable, perquè es va acabar la submissió al control militar. Allà hi va néixer, per exemple, el Teatre Tívoli, però també el parc d'atraccions Camps Elisis o el Teatre Lírico, entre altres espectacles. S'havia acabat l'etapa rural i s'encarava amb força l'inici de l'etapa urbana presidida pel Pla de l'Eixample creat per l'enginyer de camins Ildefons Cerdà i en què el passeig de Gràcia es va imposar amb tota naturalitat com un eix fonamental, tant per la seva centralitat com per haver estat ja un espai conegut i, sobretot, molt apreciat.

El Pla de l'Eixample

L'ambició de Cerdà i l'excelsional modernitat que va inspirar el seu projecte eren ja evidents sobre el paper, tot i que no va ser respectat i va patir mutilacions, no pas accidentals ni secundàries. És no solament el més extens del món sinó també l'únic que té xamfrans. És una creació basada en la igualtat i en l'ordre. Les seves bondats es mantenen intactes malgrat el pas dels segles, la qual cosa confirma que el geni no era un visionari, sinó que tocava de peus a terra.

